

της Σοφίας Παπαδοπούλου

Ήταν το 1906, όταν μια εύρωστη οικονομικά οικογένεια Εβραίων του Βόλου, που είχε εγκατασταθεί εκεί από τη Χαλκίδα, η οικογένεια Μουρτζούκου, άνοιξε ένα εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας, με την επωνυμία «Λεβιάθαν», που έμελλε να εξελιχθεί σε μια κραταιά βιομηχανία, που την εποχή της ακμής της απασχολούσε περί τους 900-1200 υπαλλήλους και η φήμη της και τα προϊόντα της -ιδίως το φημισμένο κασμίρ της- «ταξίδευαν» πέραν των ελληνικών συνόρων. Κάποια χρόνια αργότερα, το 1928, το εργοστάσιο πέρασε στα χέρια των δύο αγοριών της οικογένειας, που το έφτασαν στην ακμή του ώσπου η λαίλαπα του πολέμου σάρωσε τα πάντα στο πέρασμά της...

Η ιστορία αυτής της ξακουστής υφαντουργίας «έπεσε» δυο φορές στα χέρια του Θεσσαλονικιού ιστορικού ερευνητή δρ. Λεόν Σαλτιέλ. Η πρώτη ήταν κατά την έρευνα για την έκδοση «Μην με ξεχάσετε» (εκδ. Αλεξάνδρεια), που ο ίδιος επιμελήθηκε, μια συλλογή επιστολών, γραμμάτων που έστελναν τρεις Εβραίες μητέρες από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στους γιους τους στην Αθήνα, μερικές εβδομάδες ή μέρες πριν από την αναχώρησή τους προς το Άουσβιτς. Εκεί ανακάλυψε ότι η σύζυγος του Φρέντ Μπαρούχ -ένα από τα παιδιά που λάμβανε επιστολές από τη μητέρα του Ματθίλδη- ήταν απόγονος της οικογένειας Μουρτζούκου. Μάλιστα, η Γιόλα Μπαρούχ ήταν αυτή που έδωσε τις επιστολές αυτές στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος.

Η δεύτερη φορά που χτύπησε το «καμπανάκι» της μνήμης για τον δρ. Σαλτιέλ ήταν όταν σε μια δημοπρασία στη Θεσσαλονίκη, ανακάλυψε μια μετοχή της υφαντουργίας «Λεβιάθαν» και γνωρίζοντας την ιστορία της, τη «χτύπησε» και την απέκτησε. Όχι, όμως, για να την κρατήσει στην κατοχή του, αλλά για να τη δωρίσει -όπως κι έγινε- στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος και συγκεκριμένα στη διευθύντριά του Ζανέτ Μπαττίνου, την οποία και συνάντησε την περασμένη Δευτέρα στο περιθώριο της ολομέλειας της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος- IHRA, στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας.

«Είναι μια μετοχή του 1928, όταν η διοίκηση έχει πλέον περάσει στην επόμενη γενιά και η εταιρεία από ομόρρυθμη έγινε ανώνυμη. Μου έκανε εντύπωση το Άστρο του Δαβίδ που ήταν και το λογότυπο της εταιρείας και αποφάσισα να τη “χτυπήσω”», λέει στο Αθηναϊκό/Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων ο κ. Σαλτιέλ, εξηγώντας πως «είναι απ’ αυτές τις μετοχές που αν δεν γνωρίζει κάποιος την ιστορία της εταιρείας, περνούν απαρατήρητες συνήθως».

Πιστός στην αρχή πως όλοι οι άνθρωποι πρέπει να γίνονται κοινωνοί της ιστορίας (και) μέσα από τα αντικείμενα που την «αφηγούνται», ο Λεόν Σαλτιέλ δώρισε τη μετοχή στο Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, εκεί που φυλάσσονται και οι επιστολές του βιβλίου που επιμελήθηκε, νιώθοντας πως έτσι, όπως λέει, κλείνει ένας κύκλος.

Από την πλευρά της, η διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος τονίζει ότι

«κάθε αυθεντικό έγγραφο ή τρισδιάστατο αντικείμενο που προστίθεται, εμπλουτίζει τη συλλογή του Μουσείου, εικονογραφεί και προσωποποιεί τη μακρά και πλούσια ιστορία των ελληνοεβραϊκών κοινοτήτων», ενώ σημειώνει πως δεν είναι η πρώτη ανάλογη δωρεά από τον δρ. Σαλτιέλ. «Ο δρ. Σαλτιέλ είναι τακτικός “προμηθευτής” του ΕΜΕ, δωρητής τεκμηρίων, πολύτιμων ιστορικών στιγμών και δραστηριοτήτων των ελληνοεβραίων, όπως αυτή η σπάνια μετοχή, που θα προστεθεί στο υλικό που διαθέτουμε από την παλαιά Εβραϊκή Κοινότητα του Βόλου και θα φωτίσει μια εν πολλοίς άγνωστη πλευρά της επαγγελματικής ζωής της πόλης», αναφέρει χαρακτηριστικά η κ. Μπαττίνου, παροτρύνοντας κι άλλους ν' ακολουθήσουν το παράδειγμα αυτής της δωρεάς ώστε να εμπλουτιστούν οι συλλογές του Μουσείου και μαζί τους η γνώση για το παρελθόν.

Τα κασμίρια που «ταξίδευαν» σε όλο τον κόσμο και «ξέφτισαν» στον πόλεμο

Αρχαία ιστορικά κείμενα, σύμφωνα με στοιχεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Βόλου, αναφέρουν ότι από τον 1ο αιώνα μ.Χ. ζούσαν Εβραίοι στη Μαγνησία και στον γειτονικό Αλμυρό, αρχαίες επιτύμβιες εβραϊκές πλάκες της περιόδου 325-641μ.Χ. ανακαλύφθηκαν στη σημερινή Ν. Αγχίαλο, ενώ τον 12ο αιώνα ο Ισπανός περιηγητής, ραββίνος Βενιαμίν μπεν Γιονά, από την Τουδέλα, έγραψε στο οδοιπορικό του ότι «...στον Αλμυρό υπήρχε μια ακμάζουσα Κοινότητα 400 Εβραίων». Η παρουσία των Εβραίων στον Βόλο συνεχίστηκε και την περίοδο της τουρκοκρατίας και όταν το 1881 η πόλη απελευθερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό, υπήρχε μια οργανωμένη εβραϊκή κοινότητα. Σε αυτό το περιβάλλον, λοιπόν, αναπτύχθηκε μια έντονη δραστηριότητα από τους Βολιώτες Εβραίους στην επαγγελματική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου, με την υφαντουργία «Λεβιάθαν» να κατέχει δεσπόζουσα θέση.

«Σκαλίζοντας» κανείς το αρχείο μαρτυριών του Μουσείου Μνήμης του Ολοκαυτώματος της Ουάσιγκτον ανακαλύπτει τη μαρτυρία της Πωλέτ Νεχαμά - Μουρτζούκου, η οποία σε μια μακροσκελή αφήγηση «ξεδιπλώνει» τη ζωή της ίδιας και της οικογένειάς της πριν και μετά την Κατοχή. Γεννημένη στον Βόλο το 1933, η Πωλέτ (σ.σ. το εβραϊκό της όνομα ήταν Εσθήρ) Νεχαμά - Μπουρτζούκου, αδελφή της Γιόλας Μπαρούχ, θυμάται πως οι Ρωμανιώτες (με καταγωγή από τη Χαλκίδα) παππούδες της ήταν αυτοί που έστησαν την επιχείρηση το 1906, προτού την παραδώσουν στα παιδιά τους, τον πατέρα της και τον αδελφό του.

Θυμάται ακόμα πως υπήρχαν τρία εργοστάσια στον Βόλο τότε με μεγάλη φήμη. Το ένα ήταν επίσης εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας και το άλλο έφτιαχνε εργαλεία, αλλά, όπως τονίζει, η βιομηχανία του πατέρα της ήταν η μεγαλύτερη, παράγοντας κασμίρια, με νήματα που εισήγαγε από την Αγγλία, τα οποία και την έκαναν ν' αποκτήσει διεθνή φήμη.

Αναφέρει, επίσης, πως στο εργοστάσιο απασχολούνταν περίπου 900-1200 εργάτες, σε τρεις βάρδιες -πολλοί εκ των οποίων ήταν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία- και σημειώνει πως όταν στις 5 το πρωί η μεγάλη καμινάδα του εργοστασίου ξεκινούσε τη λειτουργία της, ο μακρόσυρτος θόρυβός της ακουγόταν σε όλη την πόλη. «Ήταν σαν ξυπνητήρι», λέει με μια δόση χιούμορ.

Το ...«ξυπνητήρι» σίγησε και μαζί του και οι μηχανές του εργοστασίου, όταν ήρθε ο πόλεμος και οι Γερμανοί κατέστρεψαν πολλά μηχανήματα. Μετά τον πόλεμο δε, το εργοστάσιο ήταν σε πολύ κακή κατάσταση και παρά το γεγονός ότι βρέθηκε μια τράπεζα να δώσει δάνειο στην οικογένεια Μουρτζούκου για να σταθεί στα πόδια της, η μειωμένη παραγωγή σε συνδυασμό με τις δυσκολίες στην προμήθεια των υλικών και τη γενικότερη οικονομική κατάσταση, οδήγησαν στο οριστικό κλείσιμό του. Πέρασε στα χέρια της τράπεζας, μετατράπηκε σε σιταποθήκες, που εξυπηρετούσαν την ευρύτερη περιοχή, ενώ σήμερα έχει αποδοθεί στην εκπαιδευτική κοινότητα, με την περίτεχνη πρόσοψή του να σώζεται μόνο και να θυμίζει κάτι από την πρότερη χρήση.

*Τις φωτογραφίες παραχώρησε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο Λεόν Σαλτιέλ

- Η μετοχή

- Ο Λεόν Σαλτιέλ παραδίδει τη μετοχή στη διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος Ζανέτ Μπαττίνου

ΠΗΓΗ: [ΑΘΗΝΑΪΚΟ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ, 30.11.2022](#)